

Barbarossa

Recenze knihy Seana McMeekina Stalin's War: A New History of World War II

Autor: Laurent Guyénot

V neděli ráno 22. června 1941, hnán svou sveřepou nenávistí k „židobolševismu“ a neukojitelným hladem po životním prostoru, Hitler zrádně porušil pakt o neútočení podepsaný se **Stalinem** a zahájil invazi **Sovětského svazu**. V nedbalkách nachytaná a mizerně vedená Rudá armáda byla převálcována. Jen díky hrdinnému odporu ruského národa Sovětský svaz Němce nakonec – za cenu více než dvaceti milionů obětí – přemohl, což byl začátek konce nacistického režimu.

Takto nějak v hrubých obrysech vyprávějí příběh Operace Barbarossa vítězové.

Poražení pochopitelně měli svou vlastní verzi. V půl páté ráno v den útoku obdržel sovětský vyslanec v Berlíně formální **vyhlášení války**, jež bylo později přečteno na mezinárodní tiskové konferenci. Útok zde byl ospravedlňován „neustále se zvyšujícím soustředováním všech dostupných ozbrojených ruských sil podél široké fronty táhnoucí se od Baltu až k Černému moři“. Jednalo se prý o preventivní útok:

Když jsou teď Rusové hotovi se všeobecnou mobilizací, stojí proti Německu

přínejmenším 160 divizí. Záběry z průzkumných letů v posledních dnech odhalily rozmístění ruských sil, zejména motorizovaných a obrněných jednotek, jež ukazuje připravenost vrchního ruského velení podniknout v každém momentě agresivní akci v kterémkoliv místě německé hranice.

Americká vláda německé vysvětlení ignorovala a označila německý útok za součást Hitlerova zlotřilého plánu na „kruté a nelítostné zotročení všech národů a konečnou likvidaci všech zbylých svobodných demokracií“. 1]

V následujících měsících měl Hitler na základě zpráv z fronty zjistit, že sovětská vojska na západní hranici země byla ještě silnější, než se předpokládalo. Považoval to za důkaz, že se Stalin chystal zachvátit nejen Německo, ale celou Evropu. Před početným obecnstvem v Berlíně tak 3. října 1941 pronesl:

Vůbec jsme netušili, jak masivní byly přípravy tohoto nepřítele proti Německu a Evropě, jak nezměrné bylo naše nebezpečí a o jak nepatrný vlásek jsme unikli zničení nejen Německa, ale celé Evropy. ... Kdyby se tomuto barbarskému nepříteli povedlo uvést desetitisíce jeho tanků do pohybu před námi, prosili bychom Pána o slitování nejen s naším národem, ale s celým evropským světem. Celý kontinent by byl ztracen. 2]

Totéž Hitler zopakoval i poslancům v Říšském sněmu 11. prosince 1941:

Dnes už máme v rukou zdrcující a nezvratné důkazy o ruských útočných plánech. ... Kdyby se tato záplava dvaceti tisíc sovětských tanků, stovek divizí a desetitisíců děl, podporovaných více než desítkou tisíc letadel, neočekávaně dala do pohybu proti Říši, padla by celá Evropa. 3]

U této obrany setrvali také vojenští velitelé, obvinění ze „zločinů proti míru“ před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku (1945-1946). Polní maršál Wilhelm Keitel, náčelník Nejvyššího velitelství ozbrojených sil, tvrdil, že „útok proti SSSR byl podniknut, aby se předešlo ruské agresi vůči Německu“ a tudíž se jednalo o legitimní akt války. 4] Jeho zástupce, generálplukovník Alfred Jodl, náčelník operačního štábu německých ozbrojených sil, vypovídal v podobném duchu: „Zcela nepochybně šlo o preventivní válku. Postupem času jsme zjistili, jak masivní byly sovětské vojenské přípravy na jejich straně společné hranice... Rusko bylo na válku plně připraveno.“ 5] Keitel ani Jodl nedostali přístup k dokumentům, které by mohly jejich tvrzení podpořit. Oba důstojníci byli odsouzeni a pověšeni.

Suvororova teze

Bylo sovětské nebezpečí Evropě skutečné, nebo jen výmyslem nacistické propagandy? Učebnice dějepisu k této otázce až do dnešních dní vesměs mlčí. Otevřela se o ní ovšem debata odborná, skoro výhradně díky knihám Vladimira Rezuna, někdejšího sovětského zpravodajského důstojníka, který v roce 1978 zběhnul na Západ, kde pod pseudonymem Viktor Suvorov vydal dvojici revolučních titulů, nejprve roku 1988 *Icebreaker: Who Started the Second World War?* (česky *Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku*) a v roce 2010, po otevření dříve nepřístupných ruských archivů, *The Chief Culprit: Stalin's Grand Design to Start World War II*. Sám jsem se o Suvorovovi dozvěděl až v roce 2018 z článku Rona Unze **When Stalin almost conquered Europe**, (Když Stalin skoro dobyl Evropu) a od té doby jsem se snažil přečíst všechny relevantní dostupné materiály, počínaje články na nepostradatelném webu **Marka Webera IHR.org**, včetně těch napsaných Weberem samotným.

Suvorovovu tezi bychom mohli shrnout takto: 22. června 1941 se Stalin chystal zahájit rozsáhlou ofenzivu proti Německu a jeho spojenců v horizontu dní nebo týdnů. Přípravy byly zahájeny už v roce 1939, bezprostředně po podpisu Paktu Molotov-Ribbentrop a dále urychleny na sklonku roku 1940 – už v únoru 1941 se na nově rozšířených sovětských hranicích s Německou říší a Rumunskem objevily první divize. 5. května Stalin před publikem dvou tisíc absolventů vojenské akademie, doplněným generály a stranickými pohlaváry, oznámil, že nastal čas „přejít z defenzivy do útoku“. O několik dní později adresoval zvláštní direktivu všem velitelstvím, aby „byla připravena na signál z vrchního velení spustit bleskový útok s cílem rozvrátit nepřátelské síly, přesunout vojenské operace na jeho území a zmocnit se klíčových cílů“. 6] Ve všech oblastech se cvičily nové armády a mobilizováno bylo 5,7 miliónu mužů, pro čas míru a na delší dobu naprosto neudržitelné množství. Vycvičen byl i skoro milion parašutistů, tedy příslušníků jednotek vhodných jen pro útočnou válku. Poblíž západních hranic vznikaly stovky menších letišť. Od 13. června pak ustavičný proud nočních vlaků přivážel k hranici tisíce tanků, miliony vojáků a stovky tisíc tun munice a pohonných hmot.

Kdyby podle Suvorova nezaútočil Hitler jako první, nesmírná Stalinova na hranicích nahromaděná vojenská síla by mu umožnila vcelku snadno se zmocnit Berlína a následně i zbytku kontinentu. Jenom Hitlerovo rozhodnutí předejít Stalinovu ofenzivu mu tyto trumfy vyrazilo z rukou, když německý postup prolomil a přerušil jeho linie, přičemž bylo zničeno nebo zajato asi 65 % veškeré výzbroje, často ještě na vagonech.

Suvorov dává na odiv bezchybnou znalost Rudé armády i zběhlost v otázkách vojenské strategie. Jako doklad ke Stalinovým záměrům, zpravidla velice pečlivě utajovaným, předkládá celou řadu citátů z jeho 13 autorských svazků. Suvorov také prošel celé stohy archivních materiálů i pamětí stovek sovětských vojáků. Není nijak přehnané říci, že „Suvorovova teze“ přinesla revoluci do historiografie 2. světové války – otevřel totiž zcela novou perspektivu, k níž postupně řada ruských i německých historiků přidala detaily: mezi Němci zmiňme alespoň jména jako Joachim Hoffmann, Adolf von Thadden, Heinz Magenheimer, Werner Maser, Ernst Topitsch, Walter Post a Wolfgang Strauss, který se věnuje recepci ruských historiků píšících na toto téma.

Jeho výklad válečných událostí mu ale udělal také spoustu nepřátel. Ti se dají rozdělit do dvou základních kategorií. Část historiků odmítá jeho analýzu v plném rozsahu a jednoduše popírá, že by Stalin plánoval zaútočit. Co se týče dosti symetrického soustředění německých a ruských vojsk na sdílené hranice v červnu 1941, vysvětlují je odlišně: německé shromažďování armád je důkazem německé válkychtivosti, obdobné pohyby ruských vojsk jsou ale vykládány jako doklad neschopnosti sovětských generálů aplikovat obrannou strategii.

Názorným příkladem tohoto přístupu budiž David Glantz a jeho kniha *Stumbling Colossus* (Obr na hliněných nohou), o níž Ron Unz **napsal**: „Byť autor hodlá vyvrátit Suvorovy teze, jako by ignoroval všechny jeho hlavní argumenty a spokojil se s dosti nenápaditou a pedantskou rekapitulací standardního narativu, který jsem četl už stokrát, to vše příležitostně opentlené rétoricky přepjatými odsudky jedinečné morální odpudivosti nacistického režimu.“

Dalším Suvorovovým kritikem je Jonathan Haslam, který mu vytýká jeho „vysoce pochybné zacházení s důkazy“. Haslam sice uznává, že Stalin 5. května vyhlásil nastávající ofenzivu, což ovšem interpretuje jako Stalinovo jasnozřivé prohlédnutí chystaného Hitlerova útoku a dodává: „Skutečnost, že všechny dostupné důkazy a dokumenty naznačují Stalinovo značné překvapení z německého útoku 22. června, byla pro historiky odjakživa tak trochu záhadou. Jak mohl Stalin současně očekávat válku a zároveň z jejího vypuknutí být tak překvapen?“ Při pokusu o odpověď se Haslam zaplétá do bludiště zmatených domněnek tam, kde Suvorov logicky říká: Stalin dobře věděl o nevyhnutelnosti války s Německem, už ale neočekával, že protivník udeří jako první.

Nejtvrdší výpad proti Suvorovovi pak podle očekávání přišel od dlouholetého Stalinova apologety, profesora Telavivské univerzity Gabriela Gorodetského (*Grand Delusion: Stalin and the German Invasion of Russia* /Velký klam: Stalin a německý vpád do Ruska/). Suvorovy knihy jsou podle něj „nepřesvědčivý švindl“, jelikož „podporují vznik a šíření mýtů a vytrvale a záměrně ztěžují hledání pravdy svým zjednodušováním komplexní situace“. Jak však podotýká jeden recenzent, Gorodetsky „ledabyle ignoruje všechno, co Suvorov píše někde od strany 8 dál“ a jeho knížka je plná rozporů a nepodložených tvrzení.

Druhou skupinu Suvorovových kritiků představují ti autoři, kteří s ním sice v hrubých rysech souhlasí, avšak liší se v pohledu na některé konkrétní detaily. Jedním takovým příkladem budiž třeba Jean Lopez, autor nedávno vydané tisícistránkové studie *Barbarossa 1941. La Guerre absolue* (2019). Lopez uznává, že Stalin plánoval vpád do Evropy, ale přistupuje k Suvorovovi jako k podvodníkovi a ve svém starším článku odbyl coby „mýtus“ myšlenku, že „Hitler předpokládal Stalinovy útočné záměry“ takto: „Podle mnoha výpovědí Stalin nevěřil, že Rudá armáda bude připravena dříve než v roce 1942. Před tímto datem tak nemohlo dojít k žádnému sovětskému útoku.“ 7] To je ovšem prokazatelná nepravda: Stalin sice původně skutečně plánoval svou velkou ofenzivu na léto 1942, jak ostatně říká i sám Suvorov. K dispozici je ale také řada důkazů, že v roce 1940 Stalin, znepokojený rychlostí německého triumfu nad Francouzi, nařídil urychlení válečných příprav. Generál Andrej Vlasov, zajatý v roce 1942 Němci, řekl, že „sovětský útok byl plánován na srpen-září 1941“. 8] Lopez si protiřečí způsobem, v němž se jen lze obtížně vyznat.

Stalinová válka Seana McMeekina

Ještě paradoxnější je postoj k Suvorovovi u autora knihy, vydané před několika krátkými týdny: *Stalin's War: A New History of World War II* (Stalinova válka: Nové dějiny 2. světové války), Seana McMeekina z newyorské Bard College. Objevil jsem ji při neúspěšném hledání cenově přijatelného vydání knihy stejného názvu – *Stalin's War: A Radical New Theory of the Origins of the Second World War* (1987) – od Ernsta Topitsche. Očekával jsem, že McMeekin bude Suvorova hojně a pochvalně citovat, proto jsem byl velice překvapen, když jsem o něm v knize našel jen jedinou zmínku. Přestože McMeekin uvádí, že Suvorov „objevil tisíce relevantních dokumentů“ na podporu své teze a že se jí „ve své tvorbě věnovaly desítky ruských historiků“, při čemž vznikly „dva tlusté svazky“ dalších dokumentů, dochází k závěru, že „Stalinovy záměry v předvečer války zůstávají do velké míry zahaleny závojem tajemství“ a dodává, že dosud nebyl nalezen žádný průkazný písemný dokument, který by jednoznačně „dokazoval Stalinovo rozhodnutí vést válku, ať už preventivní, obrannou nebo jinou“. 9]

Příliš jsem tento prezíravý komentář nechápal, McMeekin totiž podle všeho souhlasí s drtivou většinou hlavních Suvorovových argumentů. Stejně jako on a s využitím týchž zdrojů McMeekin ukazuje, že i přes taktická prohlášení o „socialismu v jedné zemi“ byl Stalin bezvýhradně oddaný Leninovu cíli sovětizace celé Evropy. Jeho analýza Stalinovy léčky, kdy uzavřením Paktu Molotov-Ribbentrop vlákal Hitlera do války na západní fronty, dosti přesně odpovídá Suvorovovým závěrům. McMeekin přikládá podobnou váhu jako Suvorov i Stalinovým slovům z 5. května 1941 o „přechodu z defenzivy do útoku“ (jimž věnuje prolog své knihy). V souladu se Suvorovem je také jeho výklad Stalinova jmenování sebe sama do funkce předsedy Rady lidových komisařů: „Od tohoto okamžiku se všechny nitky sovětské zahraniční politiky, zodpovědnost za válku i mír, porážku i vítězství sbíhaly přímo ve Stalinových rukou. Čas dvojakosti a klamu skončil a válka byla nevyhnutelná.“ 10] Autor opakuje také většinu Suvorovových důkazů o tom, že Stalinovy přípravy na válku byly ofenzivního rázu a potenciálně drtivého rozsahu. Trvá i na nebráněných leteckých základnách, zřizovaných poblíž hranice:

Asi nejjasnějším hmatatelným důkazem útočných sovětských záměrů bylo zřizování předsunutých leteckých základů v oblasti nového pomezí Stalinovy a Hitlerovy říše. „Ústřední sovětská správa výstavby letišť“ řízená NKVD nařídila v roce 1941 zřízení 251 nových základů Rudého letectva, z nichž se celých 80 % (199) nacházelo v západních regionech sousedících s Německou říší. 11]

Ve světle těchto důkazů je McMeekin přesvědčen, že „ideálním datem pro začátek sovětské ofenzivy byl přelom července a srpna.“ 12]

Utvrzuje také Suvorovův argument, že Hitlerova mobilizace na východní frontě byla reakcí na Stalinovy válečné přípravy spíše než naopak a cituje zpravodajská hlášení, která na německé velení proudila už od června 1940:

Rudá armáda využila soustřední Wehrmachtu na Západě k přípravám postupu z Litvy do fakticky nebráněného Východního Pruska a okupovaného Polska... 19. června německý zvěd v Estonsku nahlásil, že Sověti informovali odcházejícího britského vyslance v Tallinnu o Stalinových záměrech nasadit tři miliony vojáků v baltské oblasti „k ohrožení východní německé hranice“. 13]

McMeekin využívá tytéž archivní materiály jako Suvorov, nezmiňuje však jeho zásluhy na jejich objevení. Jedinou výjimkou je osamocená poznámka, kde jako jeden z důvodů Stalinova přesvědčení, že Hitler v červnu nezaútočí, zmiňuje informaci, „získanou od špehů v Německu, že OKW nezajistilo kožichy ze skopovice, jež by podle expertů byly pro zimní tažení v Rusku nutné a to, že palivo i mazadla využívané obrněnými jednotkami Wehrmachtu by v mrazivých teplotách zamrzla“. V poznámce se dále píše: „Ne všechna Suvorovova tvrzení ob stojí, toto ovšem zapadá do Stalinova optimistického postoje k německým vojenským přípravám“. 14] V další poznámce McMeekin rozporuje i Suvorovův argument, že Stalin na jaře 1941 nařídil demontáž Stalinovy obranné linie, která by údajně ztěžovala postup vojsk: podle McMeekina nebyly fortifikace demontovány, ale jen „zanedbány“ a dodává: „I tady Suvorov ubližuje své věrohodnosti přílišným tlačáním na pilu“. 15] Tato kritika by byla spravedlivější, kdyby McMeekin vzal v potaz také drtivou většinu toho, v čem se Suvorov nemýlil.

McMeekin podle všeho pokládal za takticky výhodné nejen nad Suvorovem okázale ohrnovat nos i tam, kde utvrzuje jeho závěry, ale také souhlasit s jeho nejrozhodnějším protivníkem Davidem Glantzem (který podle něj „správně zdůraznil, jak mizerně byla ve skutečnosti Rudá armáda připravena“), 16] přestože ho usvědčuje z omylu, když snáší bohaté důkazy toho, že otázka války měla být v červnu 1941 „rozhodnuta tím, kdo zaútočí jako první, získá vládu nad vzdušným prostorem a vyřadí z provozu protivníkovy letiště a tankové základny“. 17]

Důvody McMeekinovy ostentativního pohrdání Suvorovem není příliš obtížné domyslet: když Suvorov mluvil o ofenzivě Barbarossa jako o spáse Evropy před úplnou sovětizací, zašel příliš daleko. Jakkoliv žádné sympatie k Hitlerovi nevyjadřuje, souhlasí s ním přinejmenším v tom, že kdyby nezaútočil jako první, „Evropa by byla ztracena“, čímž se dopustil neprominutelného provinění. Úhelným kamenem západní i ruské historiografie zůstává Adolf Hitler coby vtělení absolutního Zla, z něhož nemohlo v žádném případě vzejít nic ani vzdáleně dobrého. Proto se od dobře vychovaného akademického historika východní fronty očekává náležité odsouzení Suvorova, stejně jako zdržení se otázek typu „co kdyby Hitler nezaútočil jako první?“ Obloukem je třeba vyhnout se i možnosti, že by Hitler někdy mluvil pravdu nebo že jeho vojenští velitelé byli pověšeni neprávem.

Pokud tedy cenou za „propašování“ Suvorova revizionismu do hlavního proudu historiografie musí být zapření vlastního dluhu ruskému autorovi, budiž. Historik 2. světové války musí být chytrý: jedna neopatrná větička nebo odkaz může zničit celou kariéru a reputaci, jak se to stalo Davidu Irvingovi (ani ten se mimochodem v McMeekinově bibliografii neobjevuje). Proto je lepší ponechat některé vcelku závěry na jiných. McMeekinovo dílo bezpochyby je působivým počinem a nezbyvá než doufat, že se stane novým mezníkem v historiografii 2. světové války. Recepce se jeví vesměs pozitivně a „revizionismu“ se tak dostává dobrého

zvuku. Dost bylo mýtu „dobré války“!

McMeekinova ústřední teze zní, že 2. světová válka byla v prvé řadě zosnována a uvedena ve skutečnost Stalinem, zatímco Hitler do ní byl vmanipulován. Právě to měl Suvorov na mysli, když Hitlera nazval „Stalinovým ledoborcem“. (Podobně lze ostatně shrnout i postoj A. J. P. Taylora v jeho *The Origins of the Second World War* z roku 1961, česky *Příčiny druhé světové války*, 2005).

V perspektivě obou autorů ale pochopitelně nalezneme i drobné odlišnosti. McMeekin se spíše než na zmaření Stalinových plánů na dobytí Německa a Evropy německým útokem soustředí na to, jaký „propagandistický zázrak“ to pro Stalina byl – vždyť pomohl změnit jeho image v očích západního světa z „masového vraha a okupanta menších zemí... v oběť invaze“. Sám Stalin v rozhlasové relaci 3. července 1941 prohlásil, že německá agrese přinesla „Sovětskému svazu nezměrný politický zisk“, když vytvořila v Londýně i Washingtonu podporu, která se stane „trvalým a důležitým faktorem v rozvoji rozhodujících vojenských úspěchů Rudé armády“. 18] Trefný postřeh, ale do jisté míry vedlejší. Z toho, co víme o Churchillových i Rooseveltových tajných jednáních před červnem 1941, se jeví značně nejistě, že by se Stalinovi nedostalo jejich podpory, i kdyby zaútočil jako první. Churchill ho pobízel k napadení Německa od roku 1940 a Roosevelt začal plánovat pomoc bezprostředně po svém znovuzvolení v listopadu 1940, kdy Američany vyzval k tomu, aby se jejich země stala „velkou zbrojnicí demokracie“, 19] a pověřil Sovětům nakloněného Harryho Hopkinse, aby tato slova uvedl ve skutečnost.

McMeekin přesvědčivě ukazuje, že „Roosevelt podniknul vše ve svých silách pro zlepšení vztahů se Stalinem“ už od prvních let své dlouhé vlády, počínaje oficiálním uznáním SSSR v roce 1933. Na ministerstvu zahraničí provedl čistku antikomunistů, které nahradil sympatizanty nebo přímo agenty NKVD, jako byl Alger Hiss. Už v listopadu 1936 pak jmenoval vyslancem v Moskvě sovětského sympatizanta Josepha Daviese, který nahradil Williama Bullitta, jenž se znelíbil svou přílišně kritickou rétorikou vůči Stalinovi. „Tam kde ambasador Bullitt viděl klam a záludnost Stalinovy zahraniční politiky, viděl jeho nástupce jednorožce“ a zahrnoval sovětského vůdce komplimenty: „Jste ještě větší vůdce než Kateřina Veliká, než Petr Veliký – dokonce než sám Lenin.“ 20]

A tak i když ofenziva Barbarossa Rooseveltovi jeho snahy naklonit smýšlení americké veřejnosti o Stalinovi příznivějším směrem usnadnila, neznamená to, že by se Roosevelt pokusil Stalinovi zabránit zhltnout celou Evropu, kdyby se dal do pohybu jako první.

Poznámky

1] Cit. v Mark Weber, „Why Germany Attacked the Soviet Union. Hitler’s Declaration of War Against the USSR – Two Historic Documents,” na stránkách Unz.com.

2] *Ibid.*

3] Adolf Hitler, *Collection of Speeches, 1922-1945*, online na Archive.org.

4] Výpovědi z průběhu vyšetřování 17. května 1945 , cit. v Viktor Suvorov, *Icebreaker: Who Started World War II*, PLUK Publishing, 2012.

5] Cit. v Adolf von Thadden, *Stalins Falle: Er wollte den Krieg* ("Stalinova past: Válku chtěl"), Kultur und Zeitgeschichte/Archiv der Zeit, 1996, a Daniel Michaels, "New Evidence On 'Barbarossa': Why Hitler Attacked Soviet Russia," *The Journal of Historical Review*, Sept.-Dec. 2001.

6] Viktor Suvorov, *Icebreaker: Who Started World War II*, PLUK Publishing, 2012 .

7] Jean Lopez et Lasha Otkhmezuri, "Hitler a devancé une attaque de Staline," in *Les Mythes de la Seconde Guerre mondiale*, Jean Lopez and Olivier Wieviorka (eds), Perrin, 2015.

8] Adolf von Thadden, *Stalins Falle: Er wollte den Krieg* ("Stalin's Trap: He Wanted War"), Kultur und Zeitgeschichte/Archiv der Zeit, 1996, quoted from the book review by Daniel Michaels, "New Evidence On 'Barbarossa': Why Hitler Attacked Soviet Russia," *The Journal of Historical Review*, Sept.-Dec. 2001.

9] Sean McMeekin, *Stalin's War, A New History of World War II*, Basic Books, 2021, s. 267

10] McMeekin, *Stalin's War*, s. 20.

11] McMeekin, *Stalin's War*, s. 222.

12] McMeekin, *Stalin's War*, s. 267.

13] McMeekin, *Stalin's War*, s. 182.

14] McMeekin, *Stalin's War*, s. 257.

15] McMeekin, *Stalin's War*, s. 768.

16] McMeekin, *Stalin's War*, s. 283.

17] McMeekin, *Stalin's War*, s. 270.

18] McMeekin, *Stalin's War*, s. 330.

19] McMeekin, *Stalin's War*, s. 231.

20] McMeekin, *Stalin's War*, s. 54-55.

První část recenze Laurenta Guyénota *Barbarossa: Suvorov's Revisionism Goes Mainstream* vyšla na stránkách Unz Review 8. května 2021.